

ОПТИМІСТИЧНИЙ ТА ПЕСИМІСТИЧНИЙ ТИПИ ТОНАЛЬНОСТІ У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ

Визначено дискурсивний статус і функціональні типи оптимістичної та песимістичної тональності у комунікативному просторі щоденникового дискурсу. Доведено, що ці типи тональності відіграють особливо важливу роль у реалізації комунікативних намірів мовця і становлять прагматично зорієнтовану мисленнєво-мовленнєву операцію, здатну передавати широкий спектр оцінно-емоційних відтінків. Довповнено традиційну комунікативну триаду «продуцент – текст – реципієнт» четвертим значущим компонентом: «продуцент – текст – реципієнт – розуміння тексту/комунікативна невдача» з погляду прагматичної спрямованості щоденникового тексту.

Ключові слова: тональність, типи тональності, текстова категорія, комунікант-продуцент, комунікант-реципієнт, комунікативні перешкоди, розуміння тексту, комунікативний простір, щоденниковий дискурс.

Определен дискурсивный статус и функциональные типы оптимистической и пессимистической тональности в коммуникативном пространстве дневникового дискурса. Доказано, что эти типы тональности играют особенно важную роль в реализации коммуникативных намерений автора, а также становятся прагматически ориентированную мыслительно-языковую операцию, способную передавать широкий спектр оценочно-эмоциональных оттенков. Дополнена традиционная коммуникативная триада «продуцент – текст – реципиент» четвертым важным компонентом: «продуцент – текст – реципиент – понимание текста / коммуникативная неудача» с позиции прагматики дневникового текста.

Ключевые слова: тональность, типы тональности, текстовая категория, коммуникант-продуцент, коммуникант-реципиент, коммуникативные препятствия, коммуникативное пространство, дневниковый дискурс.

The article concerns the discursive status and functional types of optimistic and pessimistic tone types in the communicative space diary discourse. It is proven that these types of tonality play a particularly important role in the realization of communicative intentions of the author, and become pragmatically oriented rational-language operation, capable of transmitting a wide range of assessment and emotional tones. There was complemented the traditional communicative triad «producer – text – recipient» with fourth important component: «producer – text – the recipient – the understanding of text/ communicative failure» with the pragmatists diary text.

Keywords: tone, types of tone, text category, communicant–producer, communicant–recipient, communicative obstacles, communicative area, diary discourse.

Сучасна лінгвістика вирізняється підвищеним інтересом до проблеми взаємозв'язку мови, свідомості і культури. Особливо актуальними є дослідження ментальних утворень і їх мовної реалізації. У кожному із варіантів української культури – художній літературі, фольклорі, побутовому мовленні, щоденниках – моделюється дискурсивно зумовлений фрагмент картини світу: «за кожним типом дискурсу проглядається свій, «можливий світ», дії і об'єкти в якому оцінюються і усвідомлюються за логікою цього світу. Близькість цього можливого світу до реально існуючого може набувати різних форм (від достатньо адекватного його відображення до повного перекручення, від наслідування правді чи істинності фактів до вигадки, фантазії, від заглиблення в минуле – до передбачуваного, бажаного

або ж неминучості в майбутньому» [8, с. 529]. Кожний тип дискурсу вирізняється своїми особливостями: середовищем асоціацій, емоційними реакціями мовця і адресата, особливостями комунікативної ситуації, палітрою жанрів тощо.

У комунікативній лінгвістиці дотепер залишаються малодослідженими деякі текстові категорії, зокрема тональність. Важливість дослідження цієї категорії безперечна, оскільки вона виконує важливу роль у психологічній та розумовій діяльності людини.

Наша *мета* полягає у визначенні дискурсивного статусу і функціональних типів оптимістичної та песимістичної тональності. Для цього необхідно визначити конститутивні особливості оптимістичної та песимістичної тональності, вибудувати класифікацію, простежити їхню аксіологічну діяду та описати способи вираження цих типів тональності у щоденниковому дискурсі.

Текст неможливо вивчати поза межами людини, яка є його продуцентом та реципієнтом [12, с. 73]. Кожен текст, окрім того, є відображенням зовнішніх умов спілкування та внутрішнього світу людини. У щоденниковому дискурсі, на нашу думку, завжди є необхідність у виявленні справжньої авторської інтенції, а тональність якраз і є тією емоційною забарвленістю тексту, яку надає йому автор. Тональність відіграє значну роль у реалізації комунікативних намірів мовця, на підставі чого її можна вважати комунікативно зорієнтованою мисленнєво-мовленнєвою операцією, яка може передавати досить широкий спектр оцінно-емоційних відтінків. Зокрема, Тамара Матвеева визначає тональність, як текстову категорію, «в якій відображається емоційно-вольова установка автора в момент досягнення конкретної комунікативної мети. Це психологічна позиція автора стосовно того, про що повідомляється, а також до адресата і ситуації спілкування» [10, с. 549]. Проведений аналіз комунікативно-прагматичних можливостей типів тональності засвідчує, що вона впливає на формування смислу тексту в таких різновидах: «офіційно», «серйозно», «жартівливо», «з захопленням», «дружелюбно», «вороже», «саркастично», «недовірливо», «байдужливо», «песимістично», «обережно», «мрійливо», «з сумом», «надмірно», «агресивно», «з огидою», «наполегливо», «зздирісно», «здивовано», «схвильовано», «хвастиливо», «тривожно», «роздратовано», «з образою», «відчужено», «радісно», «притворно», «задумливо», «рішуче», «задирливо», «таємниче», «грубо», «перелякано», «ввічливо», «ласкаво», що забезпечує реалізацію різних мовленнєвих актів.

У щоденниковому дискурсі тональність, по-перше, формує сюжетно-фактичні компоненти тексту. По-друге, важлива фіксація емоцій людей, які стали об'єктами авторських описів у щоденникових записках (або його чимось вразили і, внаслідок цього, спонукали до фіксації інформації). Автор вживає нейтральну лексику з емоційно-семантичним потенціалом. По-третє, у ЩД мають місце експресивні засоби суб'єктивної модальності (експресивна лексика, підсилювальні частки, емоційні вигуки, інверсії тощо), які власне і створюють тональність. Переплітаючись у тексті, всі ці нашарування створюють складний клубок сприймання тональності. У змісті тональності найважливішим є власне авторське «Я» разом з його емоціями, ставленням до того, що відбувається навколо нього. Слушною, на нашу думку, є зауваження Т. В. Матвеевої про те, що «чим виразнішим є автор, тим сильнішим є поле тональності» [9, с. 26]. Автор намагається донести до адресата свою позицію з приводу того чи іншого питання найбільш доступним і зрозумілим способом. Він представляє свою стилістичну манеру викладу матеріалу, яка уможливорює відбір певних мовленнєвих засобів. Щоденниковий текст у комунікативній стилістиці – це мовленнєвий витвір, створений автором-продуцентом з певним комунікативним наміром – насамперед впливу на читача. Глобальна стратегія комуніканта-продуцента – переконати комуніканта-

реципієнта у власному погляді на предмет чи подію, які він репрезентує. Ця глобальна стратегія реалізується за допомогою приватних лінгвістичних стратегій і тактик, які сприяють розгортанню щоденникового тексту в заданому адресантом напрямі. Для того щоб глобальна стратегія – переконання – здійснилася, недостатньо тільки лінгвістичних способів її реалізації, необхідна відповідна реакція з боку адресата як рівноправного учасника комунікації. Без розуміння запропонованого адресатові авторського тексту комунікація не може здійснюватися. Саме тому проблема розуміння тексту стає однією з центральних проблем сучасного мовознавства. Сучасне мовознавство розуміння розглядає як «складний інтелектуальний процес, який не закінчується на рівні перетворювання тексту, він триває на рівні мислення, обростаючи додатковими компонентами емоційно суб'єктивного і прагматичного характеру» [11, с. 66]. Породжуючи щоденниковий текст, комунікант-продуцент розраховує на його адекватне сприймання комунікантом-реципієнтом. Проте знання, які об'єктивовані, і знання, отримані комунікантом-реципієнтом під час сприйняття щоденникового тексту, не завжди співпадають через окремі «комунікативні перешкоди». До «комунікативних перешкод» віднесемо різні смислові позиції комуніканта-продуцента і комуніканта-реципієнта, відсутність або низький рівень необхідних фонових знань, нерозуміння чи незнання контексту ситуації тощо. Як зауважує вітчизняний мовознавець Флорій Бацевич, «у мовленнєвому акті апріорний комунікативний смисл виявляється у межах комунікативних навичок (адресант) і комунікативних очікувань (адресат) асертивно-пресупозитивної та локутивно-ілокутивної побудови типового мовленнєвого акту. У випадку відсутності узгодження комунікативних очікувань і реальної структури мовленнєвого акту спостерігаються різноманітні комунікативні девіації» [1, с. 19]. Все це заважає адекватному розумінню тексту. Щоденниковий текст створюється заради його розуміння, можливо, не сьогодні / завтра, а через роки, десятиліття і навіть століття. Розуміння тексту залежить насамперед від комуніканта-продуцента, який програмує можливість того чи іншого розуміння щоденникового тексту. Це відбувається на основі осмислення, яке ним задається за рахунок відбору та відповідного розподілу слів. Проблема розуміння тексту становить «творчий інтелектуальний процес, успішність якого залежить не тільки від того, хто сприймає текст, але знаходиться в центрі сучасних лінгвістичних досліджень. І якщо простежити традиційну комунікативну тріаду «продуцент – текст – реципієнт» з погляду прагматичної спрямованості тексту, то її можна доповнити четвертим значущим компонентом: «продуцент – текст – реципієнт – розуміння тексту/комунікативна невдача». Для автора щоденникового тексту завдання адекватного прочитання і розуміння створеного ним тексту тісно пов'язане із завданням впливу на адресата: читач повинен не тільки зрозуміти запропоновану йому інформацію, але і включити її як складник власної картини світу, тобто під впливом щоденникового тексту індивідуальна картина світу реципієнта повинна трансформуватися в заданому автором-продуцентом напрямку.

У щоденниковому дискурсі виразно простежуються оптимістичний та песимістичний типи тональності. Вони знаходяться в певних опозиційних відносинах і визначають прагмалінгвістичну релевантну характеристику дискурсу, окреслюють його особливості, розпадаються на окремі функціональні типи й виражаються певними комунікативними засобами. Особливістю оптимістичної тональності щоденникового дискурсу є звертання до адресата, яким часто виступає сам автор. Він веде розмову сам із собою, створюючи ефект діалогу за допомогою питальних речень: *«Бути чи не бути? Вирішується через життєвість мови, через самосвідомість її носіїв. І хоч як прикро буває, я все ж вірю в силу нашої мови, в її майбутнє»* [5, с. 580]. Ці питання, роздуми, як правило, співзвучні з його дум-

ками, страхами, сподваннями і надіями. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» **надія** визначається як «Впевненість у можливості здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного; сподівання. 2. Те (той), на що (на кого) можна надіятися, покладатися, що (хто) є відрадою, опорою для будь-кого» [3, с. 559]. В українському щоденниковому дискурсі простежується оптимістична тональність через вираження надії на краще майбутнє для України й українців: «І хоч кругом злидні, купони, черги, безладь і хаос, та все ж **оживає в душі й надія**: є народ, є майбутність, якщо такою красою, такими щедрівками зустрічає Україна свій Новий рік... Ніби до всього світу співають ці чисті дитячі голосочки, що так натхненно славлять Божу Матір, вітають Різдво...» [6, с. 336]. Оптимістична тональність завжди життєстверджуюча і, як правило, визначається як позитивна. Вона охоплює найрізноманітніші теми, зокрема:

- **релігійні**: «Я релігійозен. **Я верю в Бога**. Я релігійозен. Ібо тільки диявол, нечистий дух, мог так демонски извратить, исковеркать короткую человеческую жизнь, исполнить ее страданиями, которых бы хватило для сотен поколений рода человеческого» [4, с. 53].

- **кохання**: «**Боже, яке це щастя – бути закоханим!** Як людина одразу краще в усьому, стає великодушною, проникливою, терпимою, проймається мудрістю доброти... Наскільки чуйніша до всіх стає вона при цім **святі душі**, як легко їй дається бути щедрою і справедливою, вона оцінить прекрасне, побачить суттєве, оте, що сяє в людині, а дрібне вона вибачить, а гидке відсторонить, делікатно відкине з усмішкою... Тільки щастя материнства, мабуть, може зрівнятись з любов'ю закоханості. Ось чому людині в цім душевнім злеті **приходить бажання вершинне, божественне** – розтанути, зникнути, розсіятись любов'ю, стати нематеріальним, як сяйво, що ореолом окутує любиму істоту, струменить ізлюбимих очей...» [5, с. 117].

- **родини, дитинства**: «Його душа з літами все більше прагнула **віри**. Він шукав, хто утвердив би його в ній, розвіяв сумніви. Хотів знову підвестися у світ чистоти дитинства. Важко було» [5, с. 73].

- **любові до природи**: «Пережив сьогодні щось фантастичне, **божественне!** Ішов луками до Дніпра, вечоріло, і раптом хтось наче торкнув за плече: оглянься! Озирнувся – і душа завмерла від ні з чим не зрівняної краси: весь захід повен світла блакитно-зеленого, а понад ним – десь від Києва й до Обухова – півнеба у вінку хмар! Купчасті, розвіялись пелюстками, і на очах стали рожевіти, і вже цвітуть! І птахи по них летять, і барва зорі міниться, грає ще дужче, і верба одинока стоїть серед луку над озером, і я один – у якихось чарах, у диві, дивлюсь не надивлюсь. Не посмів далі йти, бо ж небо погасне... **Бо цвіте ж воно тільки мить – одну мить, як і людське життя, коротку... Чую, як сльози здушили мене від цієї краси. Віру відчув у собі, що існують у природі понадсили якісь, і це мені від них дарунок за щось... Господи! Скільки разів хотів останнім часом умерти від горя, а зараз стою перед цим святим небом вже зовсім інший: вічно хотів би жити!» [5, с. 537].**

- **рідної мови, сили слова**, яка: «для нас, українців, – це не тільки засіб спілкування. За сучасних обставин вона щось значно більше!» [2, с. 580]. Для українців мова це і «пам'ять, і честь, і гідність» [2, с. 580], для народу «це саме життя» [5, с. 580].

- **мистецтва**: бо «**Віра й мистецтво вимагають від людини всіх сил душі; той, хто служить небесному, має пожертвувати багатьма речами земними**» [6, с. 28].

- **життя**: «Ми з П'яновим саджаємо на дачі болгарські соняшники та чорнобривці. Ми **віримо в життя**» [6, с. 92];

• **віри в краще майбутнє:** «...**вірю** я, як той колгоспник: **настане час**, коли на кордонах люди сіятимуть хліб!» [6, с. 56].

Віра насправді відіграє суттєву роль у становленні людини, додає впевненості й насаги, зміцнює насамперед дух діариста. Так, у родині Олесь Гончара сталося «горе тяжке, найстрашніше» – «тяжко занедужала» донька, яка була не просто донькою, а «людиною духовно близькою, співзвучною, батьковою улюбленичкою...», а ще «натурою справді тонкою, поетичною» і в сім'ї «перед горем цим одразу поменшало все». Однак комунікант-продуцент наповнює песимістичну тональність оптимістичною, позитивною – він щиро вірить у видужання доньки: «Живем зараз тільки **вірою**, тільки надією...» [5, с. 144]. Внутрішня компактність цієї лексичної одиниці визначає її неабиякий потужний змістовий і понятійний потенціал. Оптимістична тональність щоденникового дискурсу пов'язана насамперед з вірою на краще комуніканта-продуцента і становить її основу. Зміст українського «віра» широкий і водночас досить ємний. У загальному вигляді сутність віри в оптимістичній тональності складається із світоглядної концепції, яка сприймається людиною без наукових доказів – «...я не покладаю віру, нічого не прошу і тим більше нічого не вимагаю, ні на що не розраховую – я просто вірю» [5, с. 262]. Віра – «наявність твердої впевненості в чомусь» [3, с. 94]. В цілому віра глибока, тверда, гаряча, справжня, слабка, надзвичайна. Людина може **вірити** в себе, брата, батька, друга; в перемогу, в справедливість, завершення чого-небудь, дійти до кінця. Ми можемо вселяти **віру** в кого-небудь, утверджувати, підірвати її в будь-кого. **Віра** виникла через особливості мислення і свідомості. Людина, з одного боку, прагне пізнати і пояснити явища природи, з іншого – переживає за результат спричинених дій чи вчинків, а іноді відчуває страх перед ними. Уся діяльність людини відбувається за власним волевиявленням або під впливом вольових рішень, прийнятих іншими людьми.

Отже, оптимістичну тональність у щоденниковому дискурсі визначає християнська ідея Віри, Надії як джерела життя і натхнення: «Любов – джерело всіх **вірувань**» [6, с. 29]. Це, на нашу думку, особливий стан душі комуніканта-продуцента. Поняття віри зведено ним в абсолют: «**Віра** просторіша за знання. **Віра** – людяніша» [5, с.13]. Цей стверджувальний постулат широко розкриває внутрішній світ діариста. Всі представлені теми репрезентують віру, уможливають по-справжньому відчувати її в собі, а твердження «вічно хотів би жити!» підсилює емоційне сприйняття комунікантом-реципієнтом. Практично всі цінності щоденникового дискурсу визначаються його оптимістичною тональністю і зводяться передусім до визнання духовних цінностей, якими є віра і надія на краще і репрезентується відомою ціннісною тріадою «істина – добро – краса».

Акцентуація ціннісного складника у структурі щоденникового дискурсу визначається ще й песимістичним типом тональності, який виразно простежується в українському щоденниковому дискурсі. Він становить опозицію оптимістичному типу і визначає певною мірою антицінності: «**безвір'я**» – «відсутність впевненості, переконання в існуванні чи здійсненні чогось» [3, с. 94] або «**зневіра**» – «відсутність або втрата віри у кого-, що-небудь, розчарування» [3, с. 377]. Песимістичний тип тональності визначається, по-перше, в кількісному домінуванні негативних оцінних слів: *Пішов на Володимирську гірку. Що це? На місці альтанки, тієї самої, звідки – як ти писав – відкривався один з найчудовіших ландшафтів планети, – там, на **купі руйновища**, стоїть величезна **землерийна потвора на гусеничнім ході**. Замість альтанки – цей **жовто-червоний, ошкірений металевою пащею динозавр**. Зеріб повен ківш землі, **здавив залізним зуб'ям і вдавився**. Як на постаменті, мертво стоїть на **цім недобудованім пагорбі**, з якого увсібіч стирчить живе, щойно порване коріння, **зелене дерево лежить вивернуте впереміш із***

землею й камінням. Хто звелів, хто прислав цю **потвору** – **щоб розтерзати** альтанку, **спустошити це місце**, улюблене не одним поколінням киян? Місце затишку, роздуму й споглядань, де людина єдналася з глибиною віків, із задніпровською далеччю, – **знищено, розтерзано, поглумлено й це!** **О, ви, байстрюки Батиеві, нищителі сьогочасні** – **сто тисяч на вашу голову проклять!** Які ви хоч є? В яких ночах, в якій черв'ятниках залишаєте свої **огидні вандальські вчинки?** **Полохливі пацюки**, в темряві все виношуєте, світла денного боїтеся... Часом здається, чиясь **тупа злоба** робить це все планомірно, **ненавидяча рука чиясь** вперто й послідовно руйнує наш святий **сторозтерзаний Київ...** **Найнещасніша нація** з-поміж усіх – це ми. В жодній республіці нема руйнувань у таких масштабах, ніде культура не здушена так, як тут... Привезли грузини Мольєра, вже афіші по місту, і раптом: ніззя! Тартюф упізнав Тартюфа... Кальдерона поставив Молодіжний театр – зняти! Альтанка стоїть на горі на святій – чого вона там? Щось нагадує? Змести, вирвати з корінням... **Серед вандалів жити, серед душителів та нищителів** серцю обливатися кров'ю день у день?

Соромно навіть признатися перед людьми з інших республік, що в нас отак, що терпимо такий глум і наругу... [5, с. 479]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наприклад, із іменників, які можна віднести до людини, на одне слово з позитивною оцінністю доводиться двадцять слів із негативним значенням); по-друге, більшість позитивно оцінних слів набувають негативного змісту у складі стилістичної фігури іронії. Особливостями песимістичної тональності у ЩД є негативне ставлення до певної події, людини чи предмета і одночасно сум з приводу цього: *Ще одна геніальна пісня: А у полі дві тополі, одна одну перехитує... Невже їх забудуть? Невже через тисячу років не буде кому співати?»* [6, с. 28]. Вона доповнюється відтінком тривоги за майбутнє родини, дітей, країни тощо. Наприклад: *«Змінюються часи, та чи на краще? Чи побільшується сила прекрасного на планеті? Чи – за розгулом споживацтва – все вбожішає людство?»* [6, с. 22]. Свою зневіру, розчарування в чомусь комунікант-продуцент маніфестує за допомогою частки **невже**, яка виступає допоміжним засобом для оформлення питального речення з відтінком сумніву, здивування, недовіри: *«Невже не почують? Усі ті, засліплені ненавистю, ті, що мали б почути!»* [6, с. 64]; *«Невже так життя зійде, і не вдасться побувати, скажімо, на Канарських чи інших океанських островах? Де вічна весна, де людину оточує вічна блакить...»* [6, с. 26]; *«Що відбувається з людьми? Невже кінецьсвіття?»* [3, с. 104]; *«Не страшно, але безмежно сумно. Невже такою покидати Україну й планету?»* [6, с. 91]. Вживаючи сполучник **чи** на початку питального речення, автор передає свою непевність, сумнів, припущення: *«Чи настануть коли-небудь на землі гуманні часи? І що треба для цього? Боже, зроби добрішими усіх нас!»* [6, с. 67]. Для песимістичного типу тональності властивий докір, претензія до адресата. Наприклад: *«Оця безпричинність злочину – це, може, найстрашніше. Розпад суспільства, виродження людства? Не хочеться вірити в таке. Але ж де ті сили, які порятовують людину, відвернуть розпад, поставлять усіх нас на шлях братерства? Хто несе ідеал? Література, мистецтво? Але чи не безсилі вони перед руйнівними процесами, що відбуваються? І все ж маємо всьому цьому протиставити себе, й боротись, і вірити в досяжність світла. Втрата ідеалу рівнозначна духовній смерті»* [6, с. 83]; *«Світанково-юне, нічого не відаюче дитячко серед краси весняних Карпат – це як образ епохи, її найтяжчих протиріч... Куди йдемо? Яким буде наш день прийдешній?»* [6, с. 98].

Отже, метою створення оптимістичної й песимістичної типів тональності у щоденниковому дискурсі є насамперед зміна поведінки адресата. Ці типи тональності створюють опозиційну дихотомію у просторі щоденникового дискурсу і ре-

алізуються за допомогою особливих допоміжних засобів – питальних речень, окремих часток, лексичних одиниць тощо. Для комунікантів у щоденниковому дискурсі важливою є віра і зневіра, що є загальною основою життя і охоплюють стосунки людини з навколишнім світом.

Зважаючи на комунікативну мету, яку реалізує щоденниковий дискурс, у подальших наукових розробках простежимо інші типи тональності.

Бібліографічні посилання

1. **Бацевич Ф. С.** Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАС, 2010. – 336 с.
2. **Брудный А. А.** Психологическая герменевтика /А. А. Брудный. – М. : Лабиринт, 2005. – 336 с.
3. **Великий тлумачний словник сучасної української мови** / уклад. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – С. 693.
4. **Гончар О. Т.** Щоденники : у 3-х т. : Т. 1 (1943–1967) / О. Т. Гончар. – 2-ге вид., вир. і доп. – К. : Веселка, 2008. – 455 с.
5. **Гончар О. Т.** Щоденники : у 3-х т.: Т. 2 (1968–1983) / О. Т. Гончар. – 2-ге вид., вир. і доп. – К.: Веселка, 2008. – 607 с.
6. **Гончар О. Т.** Щоденники : у 3-х т. : Т. 3 (1984–1995) – О. Т. Гончар. – 2-ге вид., вир. і доп. – К. : Веселка, 2008. – 646 с.
7. **Горшкова М. Л.** К определению понятия стилистической тональности художественного текста / М. Л. Горшкова // Текст и его категориальные свойства. – К., 1989.
8. **Кубрякова Е. С.** Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 529.
9. **Матвеева Т. В.** Тональность разговорного текста: три способа описания / Т. В. Матвеева // «Stylistyka-V». – Opole, 1995.
10. **Матвеева Т. В.** Функциональные стили в аспекте текстовых категорий : синхронно-сопоставительный очерк / Т. В. Матвеева. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1990. – 172 с.
11. **Покровская Е. В.** О когнитологических принципах семантической классификации словосочетаний / Е. В. Покровская // Сб. науч. тр. МГЛУ им. Тореза. – М., 1990. – Вып. 357. – С. 66–75.
12. **Попова Е. А.** Человек как основополагающая величина современного языкознания / Е. А. Попова // Филологические науки. – 2002. – № 3. – С. 69–77.

Надійшла до редколегії 24.02.13